



Fakulteten för Lärande och Samhälle

**Examensarbete i fördjupningsämnet
(samhällskunskap)**

15 högskolepoäng, avancerad nivå

Lärares inkludering av elevers olika erfarenheter i
samhällskunskapsundervisning

Teachers' inclusion of pupils' different experiences in social studies
teaching

Meliha Abdialieva

Ämneslärarexamen: gymnasieskolan, 300 hp
Ange datum för slutseminarium: 30-05-2024

Examinator: Mona Hemmaty
Handledare: Joakim Glaser

Abstract

Syftet med studien är att få en ökad förståelse för hur samhällskunskapslärare inkluderar elevers olika erfarenheter av kön, etnicitet, religion eller klass i undervisningen. Fokus är att få kunskaper om hur samhällskunskapslärare planerar, hantering och förhåller sig till elevers olika erfarenheter, och vilka utmaningar eller möjligheter det finns med detta arbete. För att uppnå syfte har studien utgått från följande frågeställningar:

- På vilka sätt använder och synliggör lärare elevers olika erfarenheter i undervisningen?
- Vilka hänsyn tas till planering, hantering och förhållningssätt samt vilka utmaningar såväl som möjligheter ser samhällskunskapslärare med inkludering av elevers olika erfarenheter?

För att kunna nå fram till den information som krävs och besvara frågeställningarna användes kvalitativ forskningsmetod. Det empiriska materialet samlades in genom semistrukturerade intervjuer med tre samhällskunskapslärare. Resultatet visar att det finns en del utmaningar och möjligheter med inkludering av elevers olika erfarenheter i samhällskunskapsundervisningen, i följd av bland annat elevers handlingsmönster, åsikter och tankar. Resultatet visar även att interaktion och gemenskap kan utvecklas i klassrummet genom att använda rätt verktyg, strategier och förhållningssätt vilka ger eleverna möjligheten till att synliggöra sin identitet genom erfarenheter. Det blir därmed tydligt att demokratisk medborgarkompetens utvecklas när läraren får möjligheten till att förmedla syftet med samhällskunskap genom att inkludera elevers erfarenheter i undervisningen.

Nyckelord: delaktighet, demokratisk medborgarkompetens, elevers erfarenheter, identitet, inkludering, interaktion

Innehållsförteckning

1. Inledning	1
1.1. Syfte och frågeställning	2
1.2. Begreppsdefinition	2
1.2.1. Elevers delaktighet	2
1.2.2. Inkludering i undervisningen	3
2. Tidigare forskning	4
2.1. Lärares arbete med inkludering och elevers delaktighet	4
2.2. Känlornas roll på elevernas delaktighet	5
2.3. Lärares förhållningssätt till elevernas olika erfarenheter i undervisningen	6
2.4. Sammanfattning av tidigare forskning	8
3. Teoretiskt perspektiv	10
3.1. Socialt och kulturellt kapital	10
3.2. Habitus och delaktighet i undervisning	11
3.3. Identitet i förhållande till inkludering i undervisningen	11
3.4. Social skiktning och intersektionalitet	12
4. Metod och material	14
4.1. Val av metod	14
4.2. Urval	15
4.2.1 Intervjupersoner	15
4.3. Reliabilitet och validitet	16
4.4. Etiska hänsynstaganden	17
4.5. Databinsamling och analys av data	18
5. Resultat och analys	19
5.1. Lärares inkludering av elevers olika erfarenheter	19
5.2. Lärares roll och påverkan på elevers delaktighet	21
5.3. Utmaningar och möjligheter med olika erfarenheter i samhällskunskapsämnet	23
5.4. Hur känslorna påverkas av olika erfarenheter i undervisningen	26
6. Slutsats och diskussion	30
6.1. Diskussion av resultat utifrån tidigare forskning	31
6.2. Diskussion av metod	32
6.3. Framtida forskning	33
7. Referenser	34
Bilaga A: Intervjuguide	36

1. Inledning

I ett klassrum synliggörs elevers olika erfarenheter i princip alla ämnen. Samhällskunskapsämnets relevans till elevers erfarenheter är dock mer specifikt eftersom lärarens uppdrag är att utveckla elevernas demokratiska medborgarkompetens, vilket inbegriper inkluderingen av diverse aspekter som bygger upp erfarenheter. Enligt Skolverket (2016) kan de olika arbetsområdena i samhällskunskap arbetas på ett sätt som lyfter den relevans som finns mellan ämnets kärna och individens verklighet. Detta ska uppnås genom inkluderingen av olika erfarenheter i undervisningen.

Elevers olika erfarenheter kring kön, etnicitet, religion eller klass har en koppling till deras identitet som till stor del utvecklas i både hemmet och i den sociala omgivningen (Sandell Ring, 2018). Detta kan innebära att samhällskunskapslärare inte kan förutse hur undervisningen kommer att påverka elevers handlingsmönster, åsikter eller förhållningssätt när de olika erfarenheterna synliggörs. Det kan även innebära att samhällskunskapslärare behöver visa särskild hänsyn till planering och förhållningssätt i undervisningen samtidigt och under lång tid. Detta är krävande i sig och sett utifrån det kumulativa behovet att bemöta varje elevs verklighet under de olika nivåer av lärande, skapas en stor osäkerhet för samhällskunskapsläraren.

Inkludering av elevers erfarenheter i undervisningen innebär att läraren får möta elevers olika handlingsmönster, åsikter och förhållningssätt i klassrummet. Skolverket (2021) tar upp vikten av den inkluderande lärmiljön, och motiverar att det är undervisningens upplägg som ger möjlighet till delaktighet samt kunskapsutveckling. Genom att inkludera elevers olika erfarenheter när det gäller exempelvis kön, etnicitet, religion eller klass i undervisningen ska samhällskunskapsläraren skapa möjlighet till att kunna diskutera sociala, kulturella eller ekonomiska aspekter utifrån olika perspektiv inom ämnet. Det blir tydligare att det finns kumulativa krav som måste beaktas kontinuerligt.

Skolverket (2016) menar att lärare kan åstadkomma demokratiuppdraget i samhällskunskap genom att låta elevernas erfarenheter möta ämnets innehåll. Det hävdas att när elevernas kunskaper om andras erfarenheter ökar skulle även förmågor som reflektion, analysering och kritiskt tänkande utvecklas. Detta ska underlätta samhällskunskapslärares arbete med att förmedla de centrala målen med ämnet på ett sätt där elevernas erfarenheter synliggörs och används som resurser för lärande och interaktion (Skolverket, 2016). Att hävda att det bör ske på det sättet är tydligen korrekt, men frågor såsom med vilka verktyg detta ska uppnås samt

vad som behöver göras för att kunna komma fram till detta, i sig, väldigt önskade resultat är oundvikligt.

För att komma närmare svaren på dessa frågor är mitt intresse att undersöka hur lärare planerar, hanterar och förhåller sig till elevers olika erfarenheter i undervisningen. Vad elevers olika erfarenheter kan innebära är bland annat olika förutsättningar gällande kön, etnicitet, religion och klass. Att få en djupare förståelse för hur de olika erfarenheterna avspeglas och synliggörs i samhällskunskapsundervisningen skulle kunna underlätta lärares arbete med inkludering.

1.1. Syfte och frågeställning

Syftet med denna studie är att få kunskap om hur samhällskunskapslärare inkluderar elevers olika erfarenheter av kön, etnicitet, religion och klass i undervisningen. För att uppnå syftet kommer följande frågeställningar undersökas:

- På vilka sätt använder och synliggör lärare elevers olika erfarenheter i undervisningen?
- Vilka hänsyn tas till planering, hantering och förhållningssätt samt vilka utmaningar såväl som möjligheter ser samhällskunskapslärare med inkludering av elevers olika erfarenheter?

1.2. Begreppsdefinition

I denna studie kommer begreppen elevers delaktighet och inkludering i undervisningen återupprepas, och därför är det rimligt att presentera dessa för att läsaren ska kunna få en klarare bild av deras innebörd och sammanhang i studien. Det blir även enklare för läsaren att förstå studien i sin helhet genom att göra kopplingar mellan de centrala begreppen och studien.

1.2.1. Elevers delaktighet

Elevdelaktighet kan uppfattas som att tillåta eleverna bidra med förändringar i undervisningen, där läraren tar hänsyn till vad som tycks fungera eller bör förändras (Alerby & Bergmark, 2023) I denna studien används begreppet delaktighet för att förklara på vilket sätt lärare uppfattar elevers sätt att uttrycka sig, agera och diskutera i undervisningen samt på

vilket sätt lärare tillåter elever ta inflytande när det gäller diskussioner av olika samhällsfrågor, och hur deras delaktighet påverkas.

1.2.2. Inkludering i undervisningen

Ett begrepp som inkludering kan uppfattas utifrån ett flertal perspektiv. Speciellt i skolvärlden och inom undervisning är det nödvändigt att konkretisera på vilket sätt det används samt vilken innebörd begreppet har för det egna arbetet (Nilholm, 2021). I denna studie kommer inkluderingsperspektivet innebära hur läraren planerar sin undervisning för att inkludera alla elevers intressen till deltagande i exempelvis helklassdiskussioner.

Dessa centrala begrepp används kontinuerligt och i nästa avsnitt presenteras relevant forskning där forskare har påvisat vikten av begreppen.

2. Tidigare forskning

I detta kapitel presenteras tidigare forskning som behandlar elevers erfarenheter, inkludering och delaktighet i undervisningen samt känslor i undervisningen och lärarens roll i elevernas identitetsutveckling. Avsikten är att kunna få en djupare förståelse av vad som har undersökts hittills och identifiera kopplingen till min studie. Forskningsområdet är någorlunda brett på både internationell och nationell nivå, men med en brist på perspektiv gällande ämnet samhällskunskap. Dock ger forskningen en relevant inblick av vad som har undersökts tidigare för att få en djupare förståelse för ämnet samhällskunskap och därmed dra vetenskapligt baserade paralleller. De fungerar även som en väsentlig aspekt för att få en bredare och mer generell bild av forskningsområdet, samt för att få olika perspektiv utifrån andra kontexter.

2.1. Lärares arbete med inkludering och elevers delaktighet

Hur lärare arbetar, hanterar och inkluderar elevers olika erfarenheter, identiteter och förutsättningar för att stimulera delaktighet och kunskapsutveckling är en grundläggande faktor.

I artikeln “Att göra delaktighet i skolan, elevers erfarenheter” av Helene Elvstrand (2015) undersöks elevers delaktighet i skolan med fokus på elevers egna erfarenheter utifrån bland annat bakgrund, kön och klass. Syftet med avhandlingen är att undersöka elevers egna erfarenheter utifrån barnrättsperspektiv och utifrån demokratiska processer i klassrummet. Det empiriska materialet har samlats in genom en tvåårig fältstudie där 10 till 12 åriga elever har undersökts genom bland annat intervjuer, teckningar och uppsatser av deltagarna i studien.

Resultatet visar att elevers delaktighet är den form av demokratiska processer som vanligtvis används av lärare för att inkludera elevers erfarenheter i undervisningen. Delaktighet är även ett privilegium som eleverna förtjänar vilket gör att den stimuleras genom demokratiska processer i form av interaktion. På vilket sätt eleverna är delaktiga beror på individanpassade processer som nås genom lärarens tillvägagångssätt av hur stort inflytande elevers erfarenheter får i undervisningen, och hur dessa används för att ge möjlighet till delaktighet genom interaktion. Hur elevers erfarenheter inkluderas i undervisningen kopplas till vilka demokratiska processer som synliggörs i klassrummet, vilket ligger i lärarens händer att uppnå och förmedla. Att inkludera alla elevers erfarenheter och möjliggöra delaktighet är ett rättsperspektiv som ska upprätthållas och möjliggöras i undervisningen oavsett årskurs eller

elevernas ålder. Utifrån ett medborgarbildande perspektiv och skolans uppdrag är det lärarens uppgift att upprätthålla demokrati i form av processer som inkluderar och ger möjlighet till delaktighet i undervisningen (Elvstrand, 2015).

I boken "*Social klass i skolan*" (2015) skriven av Anna Jobér understryks att ett klassrum ska vara inkluderande för alla elever oavsett deras förutsättningar som kön, etnicitet, religion eller klass. Jobér (2015) tar upp vikten av kompensatoriskt uppdrag och menar att det är ett krav för lärare att alla elever inkluderas i undervisningen oavsett deras förutsättningar. Trots lärares arbete, engagemang och förhållningssätt till elevers förutsättningar råder det fortfarande ojämlikhet i skolorna. Elevers bakgrund kan styra deras prestation och deras delaktighet i skolan. Enligt Jobér (2015) finns det även andra forskare som står bakom slutsatsen att det finns en del lärare som bemöter och förhåller sig olika till sina elever beroende på deras bakgrund. Detta skapar en ojämlikhet i skolan som begränsar elevernas delaktighet, och för att kunna inkludera dem oavsett deras egna förutsättningar, är det viktigt att ta del av elevernas olika erfarenheter i undervisningen.

2.2. Känsloernas roll på elevernas delaktighet

Detta avsnitt presenterar artiklar som lyfter hur elevers känslor och emotioner uppkommer i samhällskunskapsundervisningen och vilka möjligheter samt utmaningar det finns med dessa.

I en av Katarina Blennows artiklar "*Layla and Mahmood: Emotions in social science education*" (2018) undersöker författaren om hur ett relationellt perspektiv på emotioner och känslor i undervisningen påverkar elevers uppfattningar av samhällskunskap i gymnasiet. Detta gör författaren genom intervjuer och observationer med elever. Studien lyfter bland annat upp komplexiteten och dynamiken mellan ett objektiva och psykoemotionella synsätt av de diskussioner som sker i klassrummet gällande samhällsrelaterade frågor.

Blennow (2018) menar att graden av komplexitet är mycket högre än vad det egentligen förväntas när det gäller undervisning i samhällskunskap. Deltagande elever berättar om deras uppkommande emotioner när det exempelvis diskuteras om krig, demokrati eller rättvisa i klassrummet och menar att det blir svårt att relatera. Under intervjuernas gång får forskaren ta del av deltagarnas egna erfarenheter och upplevelser när det gäller exempelvis krig. Faktorer som involverar emotioner i undervisningen och gör det komplext är erfarenheter som inte går att relatera till genom diskussioner. Deltagarna i studien motiverar att negativa emotioner och

känslor består av hur andra elever kommer att reagera när de får vetskap om upplevelserna samt efterföljande diskussioner i klassrummet. Följderna kan innebära sämre förståelse och mindre sannolikhet för utvecklandet av gemenskap genom interaktion i klassrummet (Blennow, 2018). Andra faktorer till de uppkommande emotionerna och känslorna kan vara brist på känslan för "tillhörighet" och förståelsen för andras erfarenheter, som exempelvis tidigare förutsättningar och livsvillkor.

I en annan artikel av Katarina Blennow "Förnuft och känsla: Om emotioners roll i kunskapsprocessen i samhällskunskap" (2021) samlas ett stort empiriskt material genom intervjuer och observationer på fyra gymnasieskolor. Syftet är att undersöka sambandet mellan elevernas känslor och kunskapsprocess i samhällskunskap. Resultatet visar att individens beroende av känslor och dess roll i lärandet är stort samt utvecklas utifrån olika orienteringar. Blennow (2021) menar att det finns känslor som påverkar elevernas lärande i olika sammanhang, bland annat för, med, om och vad, som innebär för vem, med vad och om vad känslor uppkommer, samt vad känslorna består av. Det kan vara mer gynnande för elever, och läraren, att hitta strategier i undervisningen som utvecklar motstånd mot manipulation av känslor i undervisningen.

I vissa fall, när det gäller samhällsrelaterade frågor som diskuteras i klassrummet, kan många känslor uppkomma. Det går inte att stänga ute emotioner ur samhällskunskapsundervisningen eftersom känslorna bara finns där och uppkommer när de står på spel (Blennow, 2021). För att kunna stimulera interaktion och gemenskap i klassrummet behöver läraren inkludera elevernas känslor i undervisningen. Känslor är en resurs som utvecklar elevernas hanteringsförmåga vilket ger möjligheter till att ta del av varandras kunskaper. Inom samhällskunskapsämnet är det uppenbart att det sker diskussioner som lyfter fram olika erfarenheter, tankar och åsikter. Därför är det gynnsamt att läraren ser på känslor som en del av kunskapsprocessen, genom att låta känslorna styra in genom rätt didaktik i undervisning.

2.3. Lärares förhållningssätt till elevernas olika erfarenheter i undervisningen

Detta avsnitt presenterar avhandlingar och artiklar som undersöker betydelsen av interaktion i klassrummet och nämligen hur identitet påverkar interaktion samt även på vilket sätt elevernas sociala, kulturella och ekonomiska förutsättningar påverkar deras skolframgång.

I avhandlingen “Lärares och elevers interaktion i klassrummet” (2003) av Charlotta Einarsson undersöks hur interaktion i klassrummet sker i förhållande till elevernas och lärares förutsättningar som kön, kulturell bakgrund, social bakgrund, klass, språk eller maktförhållanden. Studien har genomförts genom två olika metoder, strukturerade klassrumsobservationer och intervjuer med fokusgrupper. Intervjuer har gjorts med både lärare och elever mellan 7–15 år. Resultaten visar bland annat att kön har en stor betydelse för att integreras beroende på hur stort utrymme elever eller lärare tar i klassrummet. Resultaten visar även att faktorer som kön, kulturell bakgrund, social bakgrund, klass, språk och maktförhållanden kan påverka interaktion i klassrummet. Det kan dras tydliga kopplingar mellan interaktion och elevers delaktighet i undervisningen. Faktorerna som styr interaktion styr även förutsättningarna för elevernas möjligheter till att vara en del av undervisningen. Lärares roll i klassrumsinteraktion är därmed väldigt betydelsefull oavsett vilka förutsättningar eleverna har. Det ligger i lärarens händer att ge möjlighet till delaktighet och utveckla interaktion som behövs för att inkludera alla elevers erfarenheter.

I en artikel av Saija Benjamin och Arniika Kuusisto “Identity is experience - my experience is where I´m from. Towards a wider understanding of worldview pluralism in educational settings” (2016) undersöker författaren om hur elevers bakgrund och identitet påverkar deras interaktion med andra elever. Studien genomfördes genom intervjuer med elever mellan 13–17 år på en fransk skola i Tjeckien. Syftet har varit att hitta samband mellan elevernas erfarenheter som skapar deras identitet och de fördomar som påverkar möjligheten till delaktighet och inflytande i undervisningen. Resultaten visar att det bildas “oss” och “de andra” mellan elever i ett klassrum på grund av att gränser som begränsar interaktion skapas. Fokus läggs även på resultaten av elever som blir uppväxta i ett land som deras föräldrar har invandrat till, vilket förklaras med begreppet “Third Culture Kids”. Det problematiska med detta är att dessa elever har enklare att känna utanförskap, brist på inflytande och delaktighet. Detta medför att det etableras “vi” och “dem” i klassrummet. Benjamin och Kuusisto (2016) menar att förebyggandet av utanförskap sker när eleverna integreras i ett klassrum av läraren. Erfarenheter som kan påverka elevernas känslor av utanförskap är bland annat deras kön, etnicitet, religion eller klass. Dessa faktorer har en betydelse i hur interaktion utvecklas och därför har lärarens förhållningssätt en central roll i hur elevernas olika erfarenheter inkluderas i undervisningen på ett sätt som stimulerar interaktion och delaktighet.

I en artikel som är författat av Ali Osman, Niclas Månsson och Carina Carlhed Ydham “Recipe for educational success: A study of successful school performance of students from

low social cultural background.” (2020) undersöks om hur elevernas förutsättningar, såsom sociala, kulturella eller ekonomiska, kan påverka deras skolframgång. Studiens teoretiska ramverk är inspirerad av Bourdieus och Colemans förståelse av kapital utifrån utbildningsperspektiv. Det empiriska materialet har samlats in genom intervjuer med 23 elever mellan 17 och 19 år, där majoriteten av eleverna har utländskt bakgrund. Resultaten visar att det finns flera faktorer som påverkar elevernas delaktighet i undervisningen och därmed deras framgång i skolan. De påverkas framför allt av olika erfarenheter och förutsättningar som eleverna har eller tar med sig in till klassrummet. Enligt Osman, Månsson och Carlhed Ydhag (2020) påverkas även elevernas skolframgång och möjligheter till delaktighet av lärares arbete med akademiskt och känslomässigt stöd i undervisningen. En kombination av lärares inkludering av eleverna i undervisningen och elevernas förhållningssätt till sina egna erfarenheter och förutsättningar avgör möjligheterna till delaktighet. Däremot är en inkluderande lärmiljö stimulerande för alla elevers delaktighet och en framgångsrik skolgång, oavsett elevernas förhållningssätt till deras tidigare erfarenheter, livsvillkor eller förutsättningar som bildar deras identitet.

2.4. Sammanfattning av tidigare forskning

Den tidigare forskningen belyser en del aspekter som är viktiga att lyfta i denna studie, exempelvis vikten av lärares arbete, förhållningssätt och hantering av elevers olika erfarenheter, förutsättningar för deras identitet och deras känslor i undervisningen. Lärares roll i undervisningen är betydelsefull för att alla elevers olika erfarenheter ska inkluderas och att delaktighet ska kunna möjliggöras. I forskningen betonas även att lärares relation till eleverna är en viktig faktor för att eleverna ska kunna känna sig inkluderade och delaktiga. Utöver lärares roll belyser även forskningen att elevernas olika erfarenheter som kön, etnicitet, religion eller klass påverkar elevers vilja till att iakttä inflytande, delaktighet eller integrera i klassrummet. Det som skiljer sig åt mellan de olika erfarenheter är att etnicitet uppfattas som mer centralt i tidigare forskning, jämfört med de andra kategorierna av erfarenheter.

I ett klassrum behöver lärare inkludera elevers olika erfarenheter på ett sätt som stimulerar interaktion, för att eleverna ska kunna ta del av varandra som resurser för deras kunskapsutveckling, vilket är en av de möjligheter som finns. Utmaningar kan dock innebära att elevernas erfarenheter krockar med varandra i situationer som kräver att egna

uppfattningar, tankar eller åsikter ska tas fram. Ett tydligt exempel är diskussioner om samhällsfrågor som rättvisa, gemenskap, demokrati eller medborgarbildning. Detta lyfts fram i den tidigare forskningen och tydliga kopplingar dras till lärares roll när det gäller att aktivera elevernas demokratiska medborgarkompetens där undervisningen inkluderar och lyfter alla elever. Den tidigare forskningen uppmärksammar även betydelsen av lärares hantering, arbete och roll i hur ämnet samhällskunskap undervisas i förhållande till att olika erfarenheter, identiteter, förutsättningar eller känslor bör endast ta utrymme som resurser i undervisningen.

Ämnet samhällskunskap lyfts endast i en del av den tidigare forskningen. Det blir dock tydligt hur resultaten har en relevans för ämnet genom att det ges möjlighet till att förstå hur elevers olika erfarenheter, identitet eller känslor kan kopplas till ämnet, samt vilka utmaningar eller möjligheter lärare kan få arbeta med.

Denna studie blir därmed betydelsefull med tanke på att forskningsfrågan kommer att belysas utifrån tydliga kopplingar till ämnet samhällskunskap. Med hjälp av den tidigare forskningen och min studie, kommer andra perspektiv att lyftas fram som möjligtvis kommer att fungera som bidragande faktor till kunskapsförmedlingen på området.

3. Teoretiskt perspektiv

För att få en djupare förståelse kring hur lärare planerar, hanterar och förhåller sig till elevers olika erfarenheter i undervisningen tar jag utgångspunkt i några av Pierre Bourdieus teorier, samt andra teoretiska begrepp. De begrepp som kommer att användas är socialt och kulturellt kapital, habitus, identitet, social skiktning och intersektionalitet, med syftet att de ska fungera som stöd i analysen. Begreppen har även en hög relevans för att undersöka vilka möjligheter och utmaningar det finns med elevers olika erfarenheter utifrån teoretiska utgångspunkter. Därmed ska det empiriska materialet analyseras med stöd av de teoretiska utgångspunkter som presenteras i detta kapitel.

3.1. Socialt och kulturellt kapital

När det talas om socialt och kulturellt kapital är det med stor sannolikhet Pierre Bourdieus teorier det syftas på. Utifrån Broadys (1998) tolkning av Bourdieus teorier tas det upp att inom utbildningssociologin står uppfostran, uppväxt och kulturella förhållanden i centrum, och även hur lärare ska avspegla samhället i undervisningen. Ett samband som dras mellan utbildningssociologin och Bourdieus teoretiska ramar är att det syftar på att förklara människans förhållande till utbildningen som en aspekt till socialt och kulturellt kapital. Människans uppväxt, inspirationskällor från social omgivning, förhållande till släktskap och kulturarv, är aspekter som utvecklar socialt och kulturellt kapital (Broady, 1998).

Detta innebär att alla elever kan ha olika sociala och kulturella kapital, vilket gör att det i stor sannolikhet kommer att upptäckas en del olika perspektiv på hur lärare inkluderar elevers olika erfarenheter i undervisningen, och hur lärarna arbetar för att öka elevernas delaktighet. Bourdieus teorier om de sociala och kulturella kapitalen blir därmed betydelsefulla i studien för att få kunskap om de sambanden som lärare finner i klassrummet när elever deltar i diskussioner om olika samhällsfrågor.

3.2. Habitus och delaktighet i undervisning

Bourdieus begrepp habitus erbjuder ytterligare ett perspektiv som ger resurser för vidareutveckling av de aspekter som är kopplade till sociala och kulturella kapital. När det talas om habitus syftas det till specifika faktorer som individer lever upp till, exempelvis sätt att känna, tänka eller uttrycka sig på (Broady, 1998). Olika miljöer bidrar till olika erfarenheter av förutsättningar, perspektiv, tankesätt och uppfattningar. Detta utvecklar vidare

människans habitus och får respektive individ att känna tillhörighet till en specifik grupp eller omgivning, vilket i sin tur föranleder att individer utvecklar olika sociala och kulturella kapital. Tillhörighet som individen känner för den sociala omgivningen är vanligtvis beroende av de sociala faktorer som inkluderar även perspektiv på förhållanden till kultur, normer och heder (Broady, 1998).

Vidare menar Bourdieu att känslan för tillhörighet kan i vissa fall gå över styr, vilket resulterar att individen avstår från att anpassa sig eller positionera sig inom andra sociala grupper eller omgivningar (Broady, 1998). De olika grundläggande principerna individer har och utvecklar under uppväxten, bidrar till utvecklingen av habitus som medför att individer har olika erfarenheter, tankar och uppfattningar kring ens verklighet (Engdahl & Larsson, 2012).

I denna studie ska begreppet habitus användas för att få djupare förståelse av lärarnas uppfattningar av elevernas förhållningssätt till deras sociala och kulturella kapital. Bourdieus teori om kapital och habitus kommer att fungera som stöd i analysen av det insamlade empiriska materialet. De kommer att underlätta förståelsen för de uppfattningar lärare har gällande de olika erfarenheter utifrån vilka elever agerar, tänker, diskuterar och handlar i situationer där habitus lyfts fram och avspeglas av de förutsättningar som bygger upp erfarenhet. På så sätt kommer habitus bidra till analysen av dessa samlade handlingar för att bedöma förutsättningarna som bygger upp erfarenheter. Då habitus är ett centralt och allmänt omfattande begrepp syns en tydlig koppling mellan habitus och begreppet "Third Culture Kids" som lyfts av Benjamins och Kuusisto (2016). Deras resultat visar att elever med olika bakgrund och identitet har enklare att känna utanförskap på grund av brist på inflytande och delaktighet. I sin tur leder detta till att "vi" och "dem" etableras i klassrummet. Enligt forskarna sker förebyggandet av utanförskap när eleverna integreras av läraren. På så sätt har lärarens tillvägagångssätt en central roll i hur elever inkluderas i undervisningen. Därmed blir det viktigt att undersöka närmare inkludering av elever i undervisningen.

3.3. Identitet i förhållande till inkludering i undervisningen

Likt begreppet habitus förklarar även begreppet identitet något som är kopplat till hur individen upplever sig själv, känslan för tillhörighet till något och de förutsättningar som bygger eller fyller upp det som beskriver en som individ. Att definiera begreppet identitet eller anger konkreta hänvisningar med exempel är inte det enklaste. Vi människor tänker,

tycker och har olika erfarenheter av olika saker vilket utgör vår identitet. Faktorer som kan avgöra identitetsutvecklingen är bland annat kön, etnicitet, religion eller klass. Enligt Hammarén och Johansson (2009) kan identitet delas upp i tre kategorier, som tillsammans utgör en helhet av de erfarenheter en individ har och utvecklar.

Självidentitet	Hur individen beskriver, uppfattar och presenterar sig själv.
Social identitet	Den uppfattning som andra individer har för ens identitet, vilket kan skilja sig ganska mycket åt beroende på individuella presentationer, beskrivningar och uppfattningar.
Kulturell identitet	Individens sociala, kulturella och ekonomiska bakgrund formar identiteten. Beroende på olika livsvillkor, förutsättningar och situationer kan identitet både förstärkas och försvagas.

(Hammarén & Johansson, 2009)

De tre variationerna är grundläggande perspektiv på identitet som förklarar hur individen utvecklar sin identitet och hur det utvecklas av omgivningen. Hammarén och Johansson (2009) definierar även identitet som en brygga mellan samhället och individen och menar att vi använder vår identitet för att kopplas till samt ta del av samhället omkring oss.

I studien kommer de olika variationerna av identitet användas för att förstå hur samhällskunskapslärare uppfattar sambandet mellan identitet och elevers olika erfarenheter, samt vilka utmaningar och möjligheter det finns med olika identiteter i undervisningen. Vidare ska begreppet användas för att undersöka hur lärare synliggör och inkluderar elevers identitet med erfarenheter för att stimulera elevernas delaktighet.

3.4. Social skiktning och intersektionalitet

Identitet är något som utvecklas utifrån individens erfarenheter, förutsättningar och omgivning, vilket har en koppling till sociala skiktningar som ligger grund för identitetsskapandet. Enligt Edling och Liljeros (2010) kan social skiktning definieras som en beteckning av systematisk ojämlikhet mellan individer inom samma samhälle. Det talas vanligtvis om olika skikt som förändras över tid och dessa är kopplade till faktorer som berör exempelvis kön, etnicitet, religion eller klass. Alla individer har olika resurser och intressen,

vilka består av både materiella och immateriella, vilka individen vill försvara gentemot andra i ens omgivning. Sociala skiktningar skapas av både sociala handlingar och relationer, det vill säga individens sätt att interagera med andra individer. Det bildas vidare mönster som synliggörs mellan relationerna, och dessa mönster utgör bland annat olika skiktningar i samhället (Evertsson & Magnusson, 2014).

Ett begrepp som ofta förknippas med social skiktning är intersektionalitet. Detta innefattar hur relationer upprätthålls i förhållande till makt och samspel med de skiktningar som består av bland annat kön, etnicitet, religion eller klass. Alla skiktningar har en betydelse i hur andra individer uppfattar eller behandlar en, samtidigt påverkas individens förutsättningar och erfarenheter i förhållande till olika skiktningar (Edling & Liljeros, 2010). Både sociala skiktningar och intersektionalitet är begrepp som förklarar individens förutsättningar i förhållande till makt och ojämlikhet, samt hur skiktningar påverkar hur vi uppfattas, behandlas och förhåller oss till andra individer.

I denna studie ska begreppen sociala skiktningar och intersektionalitet användas för att synliggöra hur elevers olika tillhörigheter som kön, etnicitet, religion eller klass kan både utmana och ge möjligheter i samhällskunskapsundervisningen. Vidare ska begreppen användas för att studera hur elevers olika erfarenheter kan kopplas till olika sociala skiktningar, och hur läraren arbetar för att synliggöra och inkludera dessa i undervisningen.

4. Metod och material

Studien tar utgångspunkt i kvalitativ forskningsmetod där datainsamlingen baserades på semistrukturerade intervjuer. För att kunna få kunskap om hur lärare inkluderar elevers olika erfarenheter i undervisningen används forskningsstrategier som lyfter fram subjektivitet. Genom att utgå från semistrukturerade intervjuer nås undersökningssvaren, tankar och erfarenheter kring forskningsfrågorna. Valet av semistrukturerade intervjuer, urvalet samt svagheter och styrkor med de undersökningssvaren som medverkar i studien diskuteras nedan. Vidare lyfts även upp studiens reliabilitet och validitet samt vilka hänsynstaganden som tas till etiska överväganden vid insamling av empiri.

4.1. Val av metod

I denna studie användes en kvalitativ forskningsmetod för att få empiriskt material utifrån intervjuer som behandlar subjektivitet. Med hänsyn till studiens syfte är en kvalitativ forskningsmetod lämpligast för att få kunskap om lärares erfarenheter, tankar och uppfattningar. Andra forskningsmetoder, exempelvis kvantitativa, kommer inte att uppfylla syftet med studien på samma sätt som kvalitativa forskningsmetoder kan göra. Detta eftersom kvantitativa forskningsmetoder består oftast av strategier som ger resultat av en helhet och på makronivå, det vill säga att resultatet blir generellt och brett vilket inte går i hand med syftet av denna studie (Bryman, 2018).

I denna studie konstrueras intervjuerna som semistrukturerade, vilket innebär att frågorna som ställdes till undersökningssvaren var strukturerade på ett sätt som även gav möjlighet till spontanitet. Genom den kvalitativa forskningsstrategin studeras indirekta fenomen såsom uppfattningar, tankar, erfarenheter, upplevelser, förhållningssätt och känslor (Bryman, 2018).

Det fanns dock en risk att intervjuerna skulle kunnat ha hamnat utanför ramarna och därför användes en intervjuguide som fungerade som stöd för att hålla intervjuerna begränsade. Det finns en del styrkor och svagheter med semistrukturerade intervjuer som forskningsmetod. En styrka är att undersökningssvaren får möjligheten till att komma närmare området, vilket bidrar till djupare diskussioner. En svaghet är däremot att det inte är garanterat att undersökningssvaren är ärliga nog när frågorna besvarades, vilket påverkar materialets grad av tillförlitlighet (Lamont & Swidler, 2014). Vidare finns det en sannolikhet att de inre uppfattningarna, tankarna och erfarenheterna inte visades tillräckligt vilket kan uppfattas som nackdel, eftersom resultatet är beroende av det empiriska materialet (Bryman, 2018).

De frågor som ställdes till undersökningsdeltagarna är semistrukturerade men även öppna nog för att lyckas nå respektive samhällskunskapslärares individuella uppfattningar, tankar och erfarenheter kring området (Se Bilaga A).

4.2. Urval

I denna studie var urvalet målstyrt, vilket innebär att urvalet av undersökningsdeltagare inte var slumpmässigt utan baserades på icke-sannolikhetsbaserat urval (Bryman, 2018). Det betyder att legitimerade samhällskunskapslärare, som undervisar för gymnasieelever eller åk 7–9, prioriterades som undersökningsdeltagare för denna studie. Syftet med urvalet var att lyckas få fram rimligt empiriskt material som besvarar frågeställningarna. Av denna anledning är urvalet målstyrt, eftersom syftet är att få kunskap om samhällskunskapslärares individuella uppfattningar, tankar och erfarenheter kring de frågor som är centrala för att uppfylla syftet med studien (Bryman, 2018).

För att lyckas få tag på undersökningsdeltagare kontaktades rektorer i olika kommuner, för att bli återkopplade med samhällslärarna på skolorna. Kontaktuppgifter hittades på respektive skolas hemsida och därefter skickades ett informationsbrev till respektive rektor. Totalt kontaktades 18 skolor inom södra Skåne. En del tackade nej och kunde inte bidra till studien, medan det fanns även enstaka som inte svarade alls. Slutligen blev det totalt tre samhällskunskapslärare som valde att medverka i studien. En av samhällslärarna undervisar i en gymnasieskola, och de andra två samhällslärarna undervisar för åk 7–9. Med hänsyn till att lärarnas arbete är både tidskrävande och belastat pågick intervjuerna i maximalt 40–60 minuter. Å andra sidan togs även hänsyn till de begränsningar som gjordes gällande urvalet vilket ledde till att samhällslärarna inte valdes utifrån specifika erfarenheter av arbetstid, årskurser eller program. Detta bidrog till att det blev mer varierande diskussioner under intervjuerna vilket gav flera perspektiv på de frågor som ställdes till de intervjuade lärarna.

4.2.1 Intervjupersoner

I nedanstående tabell presenteras en kort information kring samhällskunskapslärarna som valde att medverka i denna studie. Varje undersökningsdeltagare har presenterats med fingerat namn, eftersom de har önskat att deras namn anonymiseras i studien. Vidare beskrivs även vilka ämneskombinationer lärarna har, hur länge lärarna har arbetat på deras nuvarande arbetsplats och inom yrket, samt vilka årskurser de undervisar i.

Jessica Legitimerad lärare	Jessica är ämneslärare i samhällskunskap, juridik, kriminologi och ledarskap och organisation för gymnasiet. Hon har arbetat på sin arbetsplats sedan år 2001, det är den enda gymnasieskolan i en kommun i södra Skåne.
Elin Legitimerad lärare	Elin arbetar som SO-lärare för åk 7–9 i en grundskola som befinner sig i ett utsatt område i Malmö kommun. Elin har arbetat som lärare på sin nuvarande arbetsplats i 3 år, och har tidigare arbetat i andra grundskolor som lärare för låg- och mellanstadiet.
Anna Legitimerad lärare	Anna arbetar som SO-lärare för åk 7–9 i en grundskola som befinner sig i ett utsatt område i Malmö kommun. Anna har arbetat på sin nuvarande arbetsplats sedan 2014, och har tidigare även arbetat som lärare i gymnasieskolan.

4.3. Reliabilitet och validitet

Studien kan vara för komplicerad för att generalisera och det beror i stort sett på att urvalet är specifikt och det är där det blir svårt att nå generaliserbarhet med andra undersökningsdeltagare. Studien är kvalitativ, vilket gör den svår att generalisera eftersom inget resultat kan bli lik den andra (Bryman, 2018).

En konsekvens med att studien är kvalitativ är även att studien är svår att replikera, det vill säga att genomföra samma studie inom andra skolor eller del av landet. Det gör att det blir svårt att hitta lika omständigheter och urval, vilket medför låg replikerbarhet (Christoffersen & Johanessen, 2015). Eftersom resultaten av denna studie inte kan bli lik en annan studie vid ett annat tillfälle blir reliabiliteten något lägre. Detta beror främst på att studien baseras på att undersöka de intervjuade lärarnas inre tankar, erfarenheter och uppfattningar, vilket innebär att resultaten är kontextberoende av omständigheterna, urvalet, forskaren, tidsramen och platsen. Som tidigare nämnt är generaliserbarheten låg, vilket är vanligt förekommande i intervjubaserade studier för att kunskap nås genom individuella tolkningar av både deltagarnas och forskarens sida (Bryman, 2018). Utöver de omständigheter, urval, forskare, tidsram och plats som förblir svåra att generalisera och replikera, blir även tolkningsutrymmet brett och medför att olika forskare eller läsare tolkar studiens resultat utifrån olika perspektiv

och synvinklar. Detta i sig speglar ytterligare en lägre grad av reliabilitet, eftersom trovärdigheten och tillförlitligheten blir lägre när studiens resultat är beroende och har brett tolkningsutrymme (Bryman, 2018).

Faktumet att det enbart är tre samhällskunskapslärare som deltar i studien leder även till att reliabiliteten blir något lägre, eftersom det inte går att garantera att det material som fås utifrån de tre samhällslärares uppfattningar, tankar och erfarenheter överensstämmer med andra lärare. Att urvalet är litet och begränsat med tre samhällskunskapslärare påverkar även studiens slutsatser. Detta för att slutsatserna hade kunnat vara annorlunda om det var fler samhällskunskapslärare som deltog i studien, det skulle leda till större empiriskt material och mer varierat tolkningsutrymme. Studiens validitet är dock något högre än reliabiliteten med tanke på att studien fokuserar på ämnet samhällskunskap och att det är samhällskunskapslärare som intervjuas. Validiteten påverkar dock inte graden av tillförlitlighet, eftersom när det gäller att nå subjektivitet finns det även risk för misstolkningar av både forskare och läsare. Det är därför viktigt att väga upp vilka etiska hänsynstaganden som tas vid studien för att minimera sannolikheten för individuella tolkningar av materialet.

4.4. Etiska hänsynstaganden

Under forskningsprocessen är det viktigt att ta hänsyn till etik för att upprätthålla rättvisa och respektfulla förhållningssätt till undersökningsdeltagarna under den empiriska insamlingen. Det är viktigt att studien har en god forskningssed och sker enligt etiska kodexar för att säkerställa att ingen undersökningsdeltagare ska utsättas för orättvisa eller skada under forskningsprocessen (Bryman, 2018). I boken "God forskningssed" av Vetenskapsrådet tas forskningsetik upp och bland annat allmänna regler som forskaren under forskningsprocessen behöver ta hänsyn till (Vetenskapsrådet, 2017). Studiens urval består av lärare och därmed innebär det att de etiska förhållningssätten behöver fullt upprätthållas genom att exempelvis garantera anonymitet.

Andra rekommendationer enligt Vetenskapsrådet är informationskrav, samtyckeskrav, konfidentialitetskrav och nyttjandekrav (Bryman, 2018). Vilka har följts för att garantera att studien behandlar samtliga rekommendationer, som bland annat garanterar undersökningsdeltagarnas rättigheter i forskningsprocessen.

Avslutningsvis tillämpas även nyttjandekravet, vilket innebär att allt empiriskt material som insamlas under forskningsprocessen används enbart för forskningsändamålet (Bryman, 2018).

Det innebär att alla uppfattningar, tankar och erfarenheter som de intervjuade lärarna uttryckte i form av transkribering eller ljudinspelning används endast inom ramen för denna forskning.

4.5. Datainsamling och analys av data

Under forskningsprocessen utgick intervjuerna från en standardiserad intervjuguide där varje undersökningsdeltagare fick möjligheten att besvara en och samma intervjufrågor inom en begränsad tidsram (Se Bilaga A). Hänsyn togs även till sannolikheten av spontana följdfrågor, vilket eftersträvades i studien för att kunna få en djupare förståelse av respektive lärares inre uppfattningar, tankar och erfarenheter. Materialet transkriberades för att säkerställa att intervjuerna med respektive lärare skrevs ner i textform (Bryman, 2018). Detta gynnade bearbetningen av det empiriska materialet eftersom transkribering medför att det finns skriftlig tillgång och det möjliggör uppfriskning av minnet samt en noggrannare tolkning. En nackdel med transkribering är dock att det är tidskrävande, men det överväger dock inte fördelarna eftersom det underlättar analysen (Bryman, 2018).

Efter att det empiriska materialet samlades in och bearbetades, användes en tematisk analys för att komma fram till resultatdelen. Den tematiska analysen är flexibel och anpassningsbar vilket underlättar mitt arbete med att besvara forskningsfrågorna och nå mitt syfte. Citat som är betydelsefulla av intervjupersonerna analyserades och tolkades noggrant för att minimera risken för misstolkningar eller falska uttalanden (Bryman, 2018). Materialet identifierades genom kodning för att få fram olika teman och mönster som presenteras i resultatdelen och tas vidare upp i den slutliga diskussionen. Under den tematiska analysen identifierades några antal teman som går i hand med mina frågeställningar vilka är lärares inkludering av olika erfarenheter i undervisningen, lärares roll och påverkan på elevers delaktighet, utmaningar med olika erfarenheter i samhällskunskapsämnet, möjligheter med olika erfarenheter i samhällskunskapsämnet samt hur känslorna påverkas av olika erfarenheter i undervisningen. Genom den tematiska analysen ökar förståelsen för hur lärare inkluderar elevers olika erfarenheter i undervisningen samt för vilka utmaningar eller möjligheter som finns, vilka i sin tur ligger till grund för resultatkapitlet.

5. Resultat och analys

I denna del kommer studiens resultat och empiri analyseras och presenteras i olika tematiska kategorier som belyser studiens syfte och behandlar forskningsfrågorna utifrån teoretiska utgångspunkter. Följande teman har identifierats: lärares inkludering av elevers olika erfarenheter, lärares roll och påverkan på elevers delaktighet, utmaningar och möjligheter med olika erfarenheter i samhällskunskapsämnet samt hur känslorna påverkas av olika erfarenheter i undervisningen.

5.1. Lärares inkludering av elevers olika erfarenheter

Vid analys av det empiriska materialet har temat om hur lärare arbetar, förhåller sig eller hanterar elevers olika erfarenheter i undervisningen upptäckts. I denna del kommer därför lärares inkludering av elevers olika erfarenheter att belysas. Det som temat påvisar är att oavsett vilka årskurser eller skolor de intervjuade lärarna arbetar på, återfinns liknande förhållningssätt till de olika erfarenheterna som lärarna identifierar i sin undervisning.

Vill man som lärare påverka eleverna, och få dem att förstå syftet med ämnet samhällskunskap, behöver de få material som kan kopplas till det verkliga. Jag menar att, att inkludera elevers olika erfarenheter är en självklarhet. Det är genom att de möter varandras likheter och olikheter, de kan få resurser för att förstå hur världen fungerar, varför vi har mänskliga rättigheter, demokrati och varför vi behöver vara solidariska medborgare (Jessica).

Jessica motiverar att lärare bör inkludera elevers olika erfarenheter för att förmedla samhällskunskapsämnets syfte och innebörd. Hon menar även att innehållet måste kopplas till elevers verklighet för att de ska kunna möta likheter och olikheter. Här ser vi att elever kommer att få möta de olika erfarenheterna kring sina kön, etnicitet, religion eller klass, och hur dessa förutsättningar samspelar med varandra eller styr hur eleverna agerar i klassrummet. Detta lyfter samtidigt de sociala skiktningar som finns i klassrummet, eftersom erfarenheter har en koppling till de skiktningar som finns och orsakar likheter och skillnader mellan elevers erfarenheter, förutsättningar och förhållningssätt mot varandra.

Om det inte är i skolan vi lyfter och normaliserar att alla människor har olika förutsättningar oavsett om det handlar om kön, ekonomi, religion eller vart man kommer ifrån, var annars ska vi göra det? Skolan är ju en plats där eleverna ska känna sig välkomnade, och lära sig hur demokratin fungerar för att själv handla och agera som demokratisk medborgare (Anna).

En liknande slutsats kan dras till vad Anna motiverar, som menar att lärare möter elever med olika erfarenheter oavsett ämne, men att just inom samhällskunskap är det viktigt att de inkluderas. Hon menar även att skolan är precis den rätta miljön för att elever ska känna sig välkomnade med sina erfarenheter, och att det är i klassrummet de kommer att lära sig att visa hänsyn och respekt för varandras likheter och olikheter. När elever får arbeta i klassrummet kommer även deras habitus att synliggöras då deras egna erfarenheter kommer att samspela och på så sätt lyfta även deras sociala och kulturella kapital.

Jag menar... det är svårt att lyfta elevers olikheter i form av erfarenheter, specifikt i klassrum. Vi vet inte hur eleverna kommer att reagera och handla när förutsättningarna kommer in i bilden. Det har hänt tidigare att elever har använt varandras olika erfarenheter såsom kön, ekonomi, kulturen, bakgrunden och statusen för mobbning. Om du inte känner till dina elever, hur de kommer att hantera dessa olikheter, är risken svår att ta för då kan det bli så att eleverna använder dessa mot varandra som leder till gruppering, eller vad det nu än kan vara (Elin).

Trots betydelsen av inkludering av elevers olika erfarenheter som Jessica och Anna tar upp, menar Elin att det inte alltid funkar att lyfta de olika erfarenheterna i undervisningen. Det är nämligen svårare att lyfta alla dessa i en undervisning med mångfald, eftersom elevernas erfarenheter och förhållningssätt till varandra kan påverka hur de uppfattar lärarens förhållningssätt. Elin påstår att det kan vara komplext att lyfta elevernas erfarenheter om läraren inte känner till sina elever tillräckligt nog. För att kunna hantera de olika erfarenheterna rättvist, måste läraren känna till vad som är rätt och fel, eller lämpligt och olämpligt. Det kan vidare innebära att när de olika erfarenheterna lyfts synliggörs även de sociala skiktningar som bildar mönster i klassrummet. Dessa mönster består av olika förutsättningar i form av erfarenheter som exempelvis elevernas kön, etnicitet, religion eller klass. Något som delar upp eleverna automatiskt i "olika mönster", eller som Bourdieus teori om habitus förklarar, att individen känner tillhörighet till specifika grupper. Det betyder även att elevernas kulturella identitet som utvecklas utifrån individens sociala, kulturella och ekonomiska bakgrund, blir också synlig när de olika mönstren i form av skiktningar lyfts i klassrummet.

Jessica och Elin diskuterar liknande antaganden och menar att lärare behöver inkludera elevers erfarenheter för att normalisera olikheter när det gäller sociala skiktningar som kön, etnicitet, religion eller klass. Inom intersektionalitet beskrivs det samspelet som bildas i klassrummet mellan de olika mönstren och hur elevers olika erfarenheter synliggörs av

varandra, samt hur i vissa fall en del erfarenheter kan tyckas vara "viktigare" än andra. Exempelvis lyfts elevers etnicitet oftare än deras kön eller klass, vilket kan uppfattas som att just erfarenheten kring etnicitet är viktigare i och med att det lyfts oftare i klassrummet. Något som gör att läraren behöver kunna hantera eventuella krock mellan dessa sociala skiktningar, för inte låta en specifik erfarenhet utpekas negativt av elever.

5.2. Lärares roll och påverkan på elevers delaktighet

Vid analys av det empiriska materialet har det uppmärksammats ett annat återkommande tema gällande hur lärares arbete kan påverka elevernas delaktighet i undervisningen och deras relation med varandra, samt till läraren. Av de intervjuade lärarna Jessica, Anna och Elin framkommer tydligt att de har en aktiv roll gällande elevers delaktighet i diskussioner som lyfter deras olika erfarenheter utifrån samhällskunskapsämnets perspektiv.

Det är också vanligt att eleverna pratar om annat än det de ska diskutera kring i grupp, och därför brukar jag oftast ha först helklassdiskussioner som aktiverar eleverna och därefter kan de sitta i grupp. Då blir det smidigare för mig att ha koll på hur många elever som faktiskt är delaktiga och motiverade. Man uppmärksammar även saker som kan förbättras till nästa lektion, för att öka motivationen ytterligare (Elin).

Elin menar att det är lämpligt att först ha helklassdiskussioner och därefter fortsätta i smågrupper, för att utveckla elevernas delaktighet och för att uppmärksamma eventuella möjligheter eller utmaningar som kan förbättras till nästa lektion. Hon menar även att i klassrummet kan det vara vanligare att eleverna är grupperade, vilket kräver att läraren identifierar snabbt åtgärder som behövs.

Vi lärare har ju de verktyg som kan stimulera elevernas delaktighet, det gäller bara att hitta vad som fungerar för varje klass. I klassrummet anser jag att läraren har ett större uppdrag med att få eleverna att samarbeta, för de brukar röra sig och hänga i grupper. Det gäller ju såklart inte alla klassrum, men vanligtvis. Medan i andra klassrum sker interaktionen automatiskt utan att läraren behöver lägga sig i (Elin).

Återigen blir det tydligt att Elin anser att elevernas delaktighet stimuleras genom lärares arbete och förmåga att hantera de möjligheter och utmaningar som uppkommer. Det Elin säger kan tolkas som att orsaken till att eleverna grupperas kan bero på deras sociala och kulturella kapital, dvs. elevers olika sociala och kulturella förutsättningar som gör att eleverna känner specifik tillhörighet till elever med liknande förutsättningar. Det kan vidare förklaras

med att elevers habitus avspeglas av de sociala och kulturella förutsättningar som styr hur eleverna väljer att grupperas. Det har även en koppling till elevers sociala och kulturella identitet, som formas utifrån deras omgivning och de sociala, kulturella samt ekonomiska förutsättningarna. Detta betyder att det finns en tydlig koppling mellan hur de sociala och kulturella kapitalen ligger i grund för hur elevers sociala och kulturella identitet utvecklas efter de erfarenheter och förutsättningar som avspeglas i de handlingar och förhållningssätt som styrs av habitus. Det kan vara känslan för tillhörighet, som styrs av habitus och identitet, som gör att eleverna får det svårt med att samarbeta eller vara delaktiga.

Det finns ju en del lärare som brukar avstå från diskussioner som kan påverka elevers känslor. Då elevernas olika erfarenheter kan vara ett känsligt område som är svårt att ta upp i undervisningen, till exempel rasism eller diktatur. Men det beror också på att det ligger i vårt uppdrag som samhällskunskapslärare att faktiskt ta det steget och öppna upp diskussioner som inkluderar alla elever utan att vara orolig om att någon ska ta åt sig eller känna sig kränkt på något sätt (Anna).

Anna delar liknande uppfattningar, tankar och erfarenheter som Elin. Hon menar dock att en del lärare kan undvika diskussioner som kan framkalla känslor vilka påverkar eleverna negativt. Enligt Anna kan en del moment i samhällskunskap, som exempelvis rasism eller diktatur, vara känsliga och påverka eleverna negativt. Det är dock lärares uppdrag att ta upp dessa moment neutralt, för att inte påverka någon elev negativt.

För oss samhällskunskapslärare är det viktigt att vi synliggör de här olikheterna, för att göra det enkelt att hitta likheter och faktiskt öka elevernas förståelse att oavsett olika erfarenheter så är alla lika värda. Det är svårt att nå till detta tankesätt om olika perspektiv inte tas upp i undervisningen (Anna).

Anna lyfter även vikten av att samhällskunskapslärare faktiskt behöver synliggöra elevers olika erfarenheter, för att eleverna ska känna sig inkluderade. Det som tolkas är att hon menar att genom att synliggöra de olika erfarenheterna lyfts även olika sociala skiktningar som finns. Vilka ger eleverna kunskaper för vad skiktningar består av och vad de beror på, för att kunna normalisera att alla individer inte har liknande erfarenheter. Anna menar även att det blir svårare att normalisera elevers erfarenheter om det inte lyfts i klassrummet, eleverna behöver möta dessa olikheter för att kunna utveckla deras förhållning till andra elevers erfarenheter.

Verklighetsbaserade händelser, situationer och frågor brukar jag faktiskt ta upp med mina elever, exempelvis Palestina och Israel konflikten. Det sker oftast att eleverna tar upp deras egna tankar, erfarenheter, uppfattningar och känslor vid dessa

diskussioner, som sedan gör att de lär känna varandras olika erfarenheter och respekten för varandra ökar när eleverna vågar prata kring deras verklighet (Jessica).

Jessica menar däremot att när det sker diskussioner i klassrummet, som är verklighetsbaserade och förknippade med olika erfarenheter, ökar sannolikheten att eleverna blir mer motiverade. Hon menar att diskussioner som är relaterade till verkligheten kan bidra till att eleverna är delaktiga, eftersom det blir enklare att koppla diskussionen till händelser, situationer och frågor som kan förknippas med sociala skiktningar som finns i samhället.

Jag kan se samband... ibland... mellan elevernas omgivning och deras syn på andras erfarenheter. Eftersom vi lär ju inte eleverna att grupperas, eller inte agera demokratiskt. Skolan är en del av elevernas vardag, men vi kan inte heller glömma den sociala omgivningen och hemmet. Där utvecklas många åsikter och tankar som vi får möta i klassrummet (Jessica).

I citatet ovan påpekar Jessica att elevens synsätt och förhållningssätt till varandra kan påverkas av den sociala omgivningen. Vilket kan kopplas till elevernas sociala och kulturella identitet, som utvecklas utifrån individens omgivning och förutsättningar samt påverkar hur elever sedan förhåller sig till andra. Hon menar att lärare inte kan hålla koll på var eleverna utvecklar sina åsikter, handlingsmönster och förhållningssätt, som kan krocka med andras. Hon menar däremot att i klassrummet ska eleverna lära sig att visa solidaritet mot andras erfarenheter.

5.3. Utmaningar och möjligheter med olika erfarenheter i samhällskunskapsämnet

Det finns en del utmaningar och möjligheter som lärare kan möta i samhällskunskapsundervisningen i arbetet att synliggöra elevens olika erfarenheter. Anna, Jessica och Elin har konstaterat att det finns utmaningar med inkludering av olika erfarenheter i undervisningen, men också att det finns en del möjligheter som bör användas för att lyckas förmedla syftet med samhällskunskapsämnet och utveckla elevens demokratiska medborgarkompetens.

Ibland vill eleverna bara inte umgås med andra i klassen, eftersom de redan har bildat sina grupper. Och då kan det vara svårt och utmanande att försöka inkludera olika erfarenheter i undervisningen, för det kan alltid finnas risk att vi tappar eleverna och riskerar att de använder dessa olikheter mot varandra... Vi kan inte veta konkret om eleverna påverkas av hemmet och därför visar mindre förståelse för andra elever med andra erfarenheter (Anna).

Utifrån detta citat blir det tydligt att utmaningar kan kopplas till grupperingar i klassrummet. Anna menar att utmaningar kan innebära att eleverna känner tillhörighet till en grupp, som påverkar deras samarbete med andra elever. Anna diskuterar även att eleverna kan påverkas av andra sociala miljöer, exempelvis hemmet eller den sociala omgivningen, som kan göra att det blir utmanande för läraren att inkludera olika erfarenheter i undervisningen.

Jag har varit med om specifika fall där eleverna har visat brist på respekt för varandra när det gäller deras erfarenheter. Vi pratade exempelvis om barnarbete och mänskliga rättigheter i samhällskunskap 1b, där några elever uttryckte sig på ett sätt där det var vi och dem. Det var tydligen okej att arbeta som barn i ett annat samhälle, för vad skulle barnen annars göra än att arbeta. Asså.. det var ju tydligt att mina elever där visade brist på empati, för vi tittade på olika filmklipp också (Jessica).

Återigen tydliggörs att det finns utmaningar med att lyfta olika erfarenheter med hänsyn till fallet som Jessica presenterar i ovanstående citat. Det blir även tydligt att utmaningar innebär situationer som kan ske i klassrummet när eleverna möter och får arbeta med olika erfarenheter. Jessicas fall där elever visar brist på förståelse och empati för barn som är utsatta för barnarbete tyder på att de kan ha olika uppfattningar för andra individers förutsättningar. Här blir det även tydligt att elever kan ha ett starkt band till sina sociala och kulturella kapital där deras habitus styr deras förhållningssätt till andra. Att eleverna inte visar känslor som empati innebär brist på förståelse för andras erfarenheter. Eleverna bör kunna se utanför sin habitus och förstå att alla individer inte har lika erfarenheter eller förutsättningar i omvärlden.

Visst.... det är svårt. Det är inte alltid lätt, och det går inte alltid som man har tänkt sig. Eleverna har ju så olika åsikter egentligen att vi inte vet vad som kan vara rätt eller fel att inkludera i undervisningen. Det är en stor utmaning, absolut. Dessa elever som har svårt med att samarbeta med andra, kommer ju även få det svårt sen efter studenten. Lär man inte att visa respekt och hänsyn i tidig ålder, så blir det svårare senare (Elin).

Vidare påpekar Elin ännu en utmaning som samhällskunskapslärare, och menar att det kan finnas en oenighet i klassrummet. Att elever kan ha olika uppfattningar och åsikter innebär att det kan orsaka en del utmaningar som påverkar samarbete och delaktighet. Elin menar att om dessa kompetenser, att kunna samarbeta och ta del av interaktion, inte utvecklas kommer det förmodligen bli svårare för eleverna att kunna agera som demokratiska medborgare där det tas hänsyn och solidaritet till alla individer oavsett vilka erfarenheter eller förutsättningar de har.

Det blir tydligt att både Jessica, Anna och Elin tycker liknande gällande de utmaningar som kan uppkomma med inkludering av elevers olika erfarenheter i samhällskunskapsundervisningen. Jessicas exempel på eleven som visar brist på empati är starkt förknippad med elevens känsla för tillhörighet. Här visar det sig att en del elever har starkare känsla för empati, medan andra elever har det svårare med det, vilket kan bero på hur starkt bandet är till den sociala och kulturella omgivningen och individens habitus som styr hur eleverna agerar, tänker och förhåller sig till andra. Vidare avspeglas även identiteten, som består av de åsikter, tankar och uppfattningar som utvecklas både i klassrummet och utanför. Med andra ord blir det svårare att uppmärksamma som lärare vilka handlingsmönster elever har, och hur eleverna kommer att reagera i exempelvis diskussioner. Detta försvårar även lärares arbete i att uppfylla samhällskunskapsämnets syfte, och utveckla demokratisk medborgarkompetens i ett klassrum där deras olika erfarenheter inkluderas i undervisningen.

Däremot visar det sig att när läraren hittar rätt verktyg kan samtliga utmaningar arbetas upp och utvecklas till möjligheter i klassrummet. Jessica diskuterar i kommande citat möjligheterna med elevers olika erfarenheter, och menar att genom de rätta verktygen kan lärare lyckas förmedla demokratisk medborgarkompetens. Hon menar även att möjligheter innebär också att lärare lyckas utveckla eleverna efter samhällskunskapsämnets kunskapskrav.

Det finns många möjligheter i ett klassrum. Genom att ta in och lyfta de olika erfarenheterna som eleverna tar med sig lyckas vi ju även utveckla mycket när det gäller samhällskunskapsämnets kunskapskrav. Demokratisk medborgarkompetens, som vi pratade om innan, är en process som kräver tid. Och vi har denna möjlighet i samhällskunskap, det gäller bara att hitta rätt verktyg för att erfarenheter ska bli något som eleverna tar del av och lär sig från (Jessica).

Elin motiverar i följande citat att elevers olika erfarenheter är en möjlighet för deras lärande *“Man har alltid något att lära sig av andra. Det gäller ju även eleverna. Att de ska kunna dela kunskaper och tankar är en möjlighet med att elever har olika erfarenheter och förutsättningar”* (Elin). Hon menar att eleverna får genom inkludering av sina erfarenheter i undervisningen mer möjligheter till att kunna utveckla och dela sina tankar och kunskaper med varandra. I klassrummen är det vanligt att elever har olika erfarenheter som delas och tas emot av andra. Vidare menar Jessica och Elin att lärare behöver använda och inkludera de olika erfarenheterna i undervisningen för att skapa möjligheter som stimulerar eleverna till bättre förutsättningar för delaktighet och interaktion.

Det blir lättare att diskutera om förutsättningar som ursprung, kön, ekonomi och liknande, när vi normaliserar det i klassrummet. Om vi inte förmedlar att det är helt vanligt att alla människor har olika förutsättningar eller nu erfarenheter, så kan vi inte förvänta oss heller att eleverna visar förståelse. Vi som lärare ska göra det möjligt i klassrummet, vi ska liksom kunna visa att alla är lika värda oavsett. Och sedan kunna arbeta med dessa möjligheter i klassrummet, genom aktiviteter exempelvis (Anna).

Anna delar liknande åsikter och uppfattningar kring möjligheter som Jessica och Elin, men menar dock att lärare behöver normalisera olika erfarenheter i undervisningen. När läraren normaliserar olika erfarenheter som exempelvis kön, etnicitet, religion eller klass blir det även enklare att kunna diskutera kring dessa när eleverna tar del av varandras förutsättningar för deras lärande och utveckling. Anna säger även att elevernas förståelse ökar för varandras olika erfarenheter när det diskuteras i klassrummet. Hon menar att olika diskussioner eller aktiviteter bidrar till möjligheter som stimulerar elevers delaktighet, och inkluderar alla elever och förmedlar alla individers värde oavsett hur eleverna ser på varandra i klassrummet.

En gemensam punkt som diskuteras av Jessica, Anna och Elin är att möjligheterna är kopplade till samhällskunskapsämnets syfte. Precis som Anna motiverar ökar sannolikheten till att sociala skiktningar som kön, etnicitet, religion eller klass normaliseras när olika erfarenheter synliggörs, vilket ger möjligheter till mer kunskapsutvecklande diskussioner eller aktiviteter. Här blir det tydligt att hur än klassrummet ser ut är det alltid betydelsefullt att inkludera eleverna för att utveckla deras förståelse och kunskaper. Elin drar liknande slutsatser, och menar att det alltid finns något att lära sig av andra, vilket innebär att eleverna kan ta del av varandras erfarenheter för att stimulera lärandet genom de rätta verktygen.

5.4. Hur känslorna påverkas av olika erfarenheter i undervisningen

Ett tema som identifierats vid analys av det empiriska materialet är även tankar kring hur känslor uppstår vid inkluderingen av olika erfarenheter i undervisningen. Jessica, Anna och Elin diskuterar utifrån liknande synpunkter, och menar att känslor som utanförskap kan uppstå vid diskussioner som lyfter elevers erfarenheter. De intervjuade lärarna lyfter även upp hur olika erfarenheter kan orsaka känslomässiga uttryck eller reaktioner i klassrummet.

Det har hänt en gång där en elev blev jätteupprörd, och började nästan gråta när vi såg på ett filmklipp där de visade hur familjer har det i Syrien. Eleven hade tydlig släkt i Syrien, och därför blev det så känsligt för denna elev. Det kan bli så ibland att

känslorna bara tar över, det är inget vi kan kontrollera. Men det visar ju tecken på empati och solidaritet, det är betydelsefullt att eleverna ska känna det också (Jessica).

Jessica menar att känslor uppstår oavsett hur undervisningen planeras eller går till. Hon menar elevernas känslor kan ta över under diskussioner eller aktiviteter, men att det visar goda tecken på empati och solidaritet. Detta kan vidare tolkas med att känslor har en koppling till identitet. När elevers känslor tar över, synliggörs även deras identitet, eftersom känslor är påverkade av de erfarenheter, förutsättningar eller förhållningssätt individer har, vilket syns tydligt i Jessicas citat. Det innebär att elevers identitet avspeglas i diskussioner eller aktiviteter genom de reaktioner och handlingar som uppkommer i följd av elevernas känslor.

När vi inkluderar olika erfarenheter i undervisningen så behöver vi även vara beredda på känslomässiga diskussioner där eleverna kan reagera och liksom vara med i diskussionerna utifrån deras syn. Vi kan inte räkna utan känslor när vi vill trigga i gång och stimulera fram interaktion och gemenskap i klassrummet (Anna).

Anna diskuterar även om att lärare behöver vara beredda på elevers olika reaktioner, och att de känslor som uppkommer vid specifika situationer beror oftast på elevers tidigare erfarenheter. Det blir således tydligt att de sociala och kulturella kapitalen synliggörs vid dessa situationer, genom exempelvis diskussioner där eleverna relaterar sina känslor till något som är relaterat till tidigare erfarenheter. Det kan vidare dras en koppling till elevers identitetsskapande, som utvecklas i följd av de sociala och kulturella kapitalen som utgör erfarenheter. Anna menar även att elevers känslor ger lärare verktyg för att stimulera interaktion, men att känslor inte alltid går att förutse i planeringen av framtida undervisning.

Vi behöver alltid vara beredda som lärare, allt kan ju hända. Jag menar, när vi arbetar med just samhällskunskapsämnet så krävs det ju att vi pratar om exempelvis fattigdom, diktatur, demokrati, mänskliga rättigheter och hela den biten. Ibland är det ganska svårt att prata om sånt, det beror mycket på vilka elever man har (Elin).

Det menar även Elin som säger att lärare alltid behöver vara beredda på att allt kan hända i undervisningen när det diskuteras om exempelvis fattigdom, diktatur, demokrati eller mänskliga rättigheter. Hon menar även att det kan kännas svårt att prata och diskutera om exempelvis känslorframkallande samhällsfrågor, beroende på hur eleverna känner kring dem.

Så känslor uppkommer absolut, och det blir även mer känslösamt när vi diskuterar om rättvisa, demokrati, mänskliga rättigheter i klassrummet. Det händer ju även ibland att eleverna åsikter och tankar kan krocka med varandra under diskussioner, och då börjar de argumentera och på så sätt tas känslorna in (Elin).

Elin menar ytterligare att det blir känsligare att prata om rättvisa, demokrati eller mänskliga rättigheter när elevers åsikter och tankar krockar med varandra. Elin menar även att det finns situationer där elevers tidigare erfarenheter kan orsaka att känslor uppstår som kan leda till tuffa diskussioner och påverka eleverna negativt. Läraren bör därför avgöra i förväg vad som går diskuterat för att inte riskera att det utvecklas diskussioner som kan utsätta någon elev.

Identitet är ju något som påverkas till en viss del av ens omgivning. Skolan är en stor del av elevernas liv och vardag, vilket betyder att vi på något sätt, kanske omedvetet, bidrar eller påverkar elevernas identitet genom undervisningen (Anna).

Anna menar att lärare kan påverka eller stimulera elevernas identitetsutveckling genom deras olika erfarenheter. När läraren använder rätt verktyg som får eleverna att vara delaktiga i diskussioner, ökar chansen till att känslorna som drivs av elevernas identitet dyker fram.

Vi påverkar ju på något sätt elevernas identitet, ja. Eller kanske bättre sagt att vi ger verktyg som hjälper eleverna att utveckla sin identitet. Sen beror det även på hur eleverna ser på sig själva och deras identitet, samt om det är så att eleverna ger oss denna möjlighet. Ibland är det nästan omöjligt att bilda den relationen med eleverna som just kan fungera som stöd för att utveckla dem personligt (Jessica).

Även Jessica påstår att lärare kan på något sätt påverka elevers identitetskapande. Hon menar snarare att lärare ger verktyg som kan påverka eller hjälpa eleverna att utveckla sin identitet. Hon menar även att det är eleven som ger läraren möjligheten till att kunna ge dem verktygen, genom att vara delaktig, för att i vissa fall krävs det mycket arbete för att kunna bilda denna relation med eleverna, vilket beror på att en del elever inte är lika öppna för interaktion.

Enligt Jessica, Elin och Anna är skolan och undervisningen en stor del av elevernas uppväxt, och därför påverkas även mer eller mindre deras identitet på lång sikt. Under diskussioner och aktiviteter där det diskuteras om exempelvis mänskliga rättigheter, fattigdom, demokrati eller diktatur inkluderas även sociala, ekonomiska och kulturella förutsättningar som automatiskt får elevernas habitus och identitet att synliggöras. Habitus har en koppling till identitet, i situationer där elever exempelvis agerar utifrån deras tidigare erfarenheter, synliggörs även deras förhållningssätt till andra sociala, ekonomiska eller kulturella aspekter. Jessica diskuterar känslor utifrån det att reaktioner kan uppkomma oavsett hur undervisningen planeras. Anna diskuterar liknande, men menade även att lärare behöver vara beredda på olika känslor när erfarenheter inkluderas i undervisningen. Elin menar i stället att elevers olika

erfarenheter kan krocka med varandra, vilket gör att elevernas habitus, sociala identitet och kulturella identitet avspeglas i detta läge. Dessa avspeglas när eleverna agerar utifrån deras egna åsikter, uppfattningar och erfarenheter när de är delaktiga i diskussioner eller aktiviteter. Både Jessica, Elin och Anna är däremot överens om att uppkommandet av elevers känslor i samhällskunskapsundervisning är vanligt, men att rätt verktyg krävs för att hantera dessa.

6. Slutsats och diskussion

Studiens huvudsakliga fokus har varit att få kunskap om hur samhällskunskapslärare inkluderar elevers olika erfarenheter av kön, etnicitet, religion och klass i undervisningen. Mitt resultat bygger på en sammanfattande analys av intervjuerna med de intervjuade lärarna.

I första hand pekar empirin på ett tydligt resultat där elevers olika erfarenheter i form av etnicitet är den kategori av erfarenhet som är den mest förekommande i undervisningen. Elevers etnicitet är det som lyfts mest när olika erfarenheter inkluderas, vilket medför både möjligheter, utmaningar samt känslor som uppkommer under diskussioner och aktiviteter i klassrummet.

I andra hand visar den insamlade empirin att samtliga samhällskunskapslärare har upplevt att känslor är en faktor som är svår att räkna med när undervisningen planeras, och som följd svårt att hantera. Känslor är starkt förknippade med elevers erfarenheter och utgör därför en utmaning för läraren när den försöker inkludera de olika erfarenheterna i undervisningen vilket resulterar i att elevers känslor och lärarens roll kan påverka elevers delaktighet.

I tredje hand visar det sig att samhällskunskapslärare har snarlika förhållningssätt till elevers olika erfarenheter i undervisningen. De intervjuade lärare säger att lärarens arbete, roll och strategier i undervisningen påverkar hur elevernas olika erfarenheter inkluderas, hur dessa används som resurser samt hur delaktighet stimuleras för att använda de olika erfarenheterna i gemenskap. Om det utgås från deras erfarenheter har dessa förhållningssätt en central relevans för yrket när det gäller att uppnå en inkluderande lärmiljö i undervisningen.

Slutligen pekar den insamlade empirin på att de intervjuade lärarna kan få fram både möjligheter och utmaningar genom inkludering av elevers olika erfarenheter. Möjligheter kan innebära att samhällskunskapsämnets syfte kan uppnås på ett sätt som inkluderar olika perspektiv av aspekter som elever kan relatera till, vilket i sin tur stimulerar interaktion och gemenskap för kunskapsutveckling. Utmaningar kan däremot innebära att en del elever kan känna sig utsatta eller utpekade i följd av deras erfarenheter, vilket påverkar deras interaktion med de övriga i klassrummet negativt. Sammantaget kan detta medföra att lärare förhindras i att planera undervisningen på ett sätt som kan säkerställa att alla elever kan få lika och rättvisa förutsättningar samt möjligheter för deras kunskapsutveckling.

Sammanfattningsvis visar studien fyra resultat som är direkt kopplade till varandra där etnicitet, känslor, lärarens val av arbetsmetod och tillvägagångssätt när möjligheter och

utmaningar skapas, är centrala i arbetet med att inkludera elever och samtidigt skapa utrymme för delaktighet i gemenskap. Resultaten leder till slutsatsen att dessa kumulativa behov har hög yrkesrelevans när det gäller arbetet med att utbilda framtida demokratiska medborgare.

6.1. Diskussion av resultat utifrån tidigare forskning

I Charlotta Einarssons (2003) forskning presenteras hur faktorer såsom kön, kulturell bakgrund, social bakgrund, klass, språk och maktförhållanden kan stimulera elevers interaktion i klassrummet. Forskningen pekade även på att både lärares och elevers kön har en stor betydelse för deras interaktion i klassrummet. Dessa delar av tidigare forskning är direkt förknippade med resultatet att lärarens roll i klassrumsinteraktion och elevers delaktighet är väldigt betydelsefull för att lyckas inkludera alla elever.

Katarina Blennow (2021) lyfter fram betydelsen av elevers känslor och emotioner i relation till interaktion samt kunskapsutveckling. Elever som upplever sig utsatta eller utpekade reagerar oftast utifrån sina känslor för att skydda sina erfarenheter och förutsättningar. De känslor som uppkommer i undervisningen styr även elevernas förhållningssätt till andra elever. Även i mitt resultat framkom det att intervjupersonerna hade liknande åsikter om att känslor är en faktor som påverkar elevers delaktighet, men även ger både utmaningar och möjligheter i undervisningen. Utmaningarna kan innebära brist på interaktion, delaktighet samt uppkomst av känslor och uppfattningar vilka sin tur leder till frustration, utanförskap eller utpekning.

Möjligheter uppkommer när läraren lyckas stimulera interaktionen i klassrummet vilket får eleverna att vara delaktiga, uttrycka sina känslor och på detta sätt ta del av varandras olika erfarenheter som resurser i deras lärande. Det lärare kan göra är att uppmärksamma de brister, förhållningssätt och normer som finns i klassrummet för att arbeta med de utmaningar som uppkommer. Genom detta kan lärares arbete underlättas medan samtidigt förmedla samhällskunskapsämnet på ett sätt som ger möjligheter att inkludera elevers olika erfarenheter i undervisningen. Det blir därmed betydelsefullt att som lärare i samhällskunskap hitta de rätta verktygen och strategierna för att synliggöra elevers olika erfarenheter och stimulera interaktion. Följaktligen kan lärare ta hänsyn till och uppmärksamma de utmaningar som finns med detta arbete. När utmaningar blir synliga, kan de arbetas upp av läraren för att omvandla dessa till möjligheter som eleverna kan ta del av i undervisningen med målet att öka deras

kunskapsutveckling och demokratiska medborgarkompetens i relation till deras olika erfarenheter.

I Benjamins och Kuusistos (2016) forskning framkom att elevers bakgrund och identitet är faktorer som påverkar deras interaktion med andra elever i klassrummet. Forskarna menar att elevers olika bakgrund kan bidra till att det utvecklas "vi" och "dem" i klassrummet. I mitt resultat framkom ett exempel på fall i klassrummet där elever visar tydliga tecken på "vi" och "dem" förhållningssättet gentemot andra i omvärlden, och mot andra elever. Därmed visar resultatet att elever kan skapa gränser i form av grupper som bildar "vi" och "dem". Detta sker eftersom elever med olika erfarenheter kan i vissa kontext och situationer uppleva svårigheter med att vara delaktiga i undervisningen. En av de faktorer som påverkar elevernas delaktighet mest är etniciteten. Detta synliggörs i exempelvis diskussioner om olika förutsättningar i världen såsom fattigdom, krig och diktatur. För att överkomma dessa utmaningar måste lärare agera med omsorg. Intervjupersonerna Elin och Anna lyfte upp vikten av lärarens strategier och arbete för att främja gemenskap i klassrummet. De påpekade att utmaningar bör göras om till möjligheter för att använda elevers olika erfarenheter som resurser för utveckling av demokratisk medborgarkompetens.

6.2. Diskussion av metod

Denna studie baseras på en kvalitativ forskningsstrategi vilket innefattar en naturlig kombination av metodval för insamlingen av empiri för min studie. Genom de semistrukturerade intervjuerna har jag fått en djupare förståelse av de uppfattningar, tankar och erfarenheter lärare i samhällskunskap har i förhållande till inkludering av elevers olika erfarenheter i undervisningen. Fördelarna med att utgå från en kvalitativ forskningsmetod är att det går att fånga upp både de uppfattningar, tankar och erfarenheter samhällskunskapslärare har med arbetet att inkludera elevers olika erfarenheter, samt vilka möjligheter och utmaningar det finns med detta arbete. Det utvidgade urvalet som innefattar samhällskunskapslärare som undervisar i gymnasiet och grundskolan åk 7–9 har bidragit till att studiens resultat får olika perspektiv. Genom de fylliga, varierade och detaljerade svaren av intervjupersonerna har studiens validitet i relation till forskningsfrågorna ökat.

Fortsättningsvis blir konsekvenserna av att använda intervjuer den begränsade tidsramen som finns för insamling av material och transkribering. Konsekvenser för studiens reliabilitet kan härstamma även från hur materialet tolkas i relation till frågeställningarna av studiens

skribent. En generell konsekvens av kvalitativa forskningsmetoder är att replikerbarheten blir låg (Bryman, 2018). Det för att studien baseras på intervjupersonernas individuella subjektiva uppfattningar, tankar och erfarenheter av specifika kontext som kan skilja sig från andra individer. Slutligen är en ytterligare konsekvens att intervjuerna med samhällskunskapslärarna har varit långa, och mycket empiriskt material har samlats in. Det kan vidare ha orsakat att annat relevant material inte har tagits med och prioriterats i analysen, som skulle kunna ha bidragit till mer information i undersökningen.

6.3. Framtida forskning

För framtida forskning hade lärares arbete med att inkludera elevers olika erfarenheter i undervisningen kunnat undersökas genom en bredare forskningsmetod, exempelvis med en etnografisk studie. Forskaren kan på det sättet komma närmare undersökningsdeltagarna och observera deras handlingsmönster, uttryck och förhållningssätt. Denna forskningsmetod är både tids- och arbetskrävande men kan ge ett bredare och innehållsrikt resultat. En kombination mellan observationer och intervjuer ger mycket empiriskt material som medför att resultatet som är mycket mer informationsbaserat och konstruerat utifrån mer konkreta perspektiv.

7. Referenser

Alerby, Eva & Bergmark, Ulrika. (2023). Hållbar elevdelaktighet och reellt inflytande. Skolverket. Länk: Lärportalen (skolverket.se)

Benjamin, Saija & Kuusisto, Arniika. (2016) “Identity is experience - my experience is where I'm from. Towards a wider understanding of worldview pluralism in educational settings.”. Tillgänglig länk:
<https://link.springer.com/article/10.1007/s40839-016-0019-z>

Blennow, Katarina. (2021) “Förnuft och känsla: Om emotioners roll i kunskapsprocessen i samhällskunskap”. Tillgänglig länk:
[Nordidactica \(diva-portal.org\)](http://diva-portal.org/Nordidactica)

Blennow, Katarina. (2018). “Layla and Mahmood: Emotions in social science education”. Tillgänglig länk:
[EJ1174013.pdf \(ed.gov\)](http://ed.gov/EJ1174013.pdf)

Broady, Donald (1998). Kapitalbegreppet som utbildningssociologiskt verktyg [Elektronisk resurs]. 2., korr. utg. Uppsala: ILU, Uppsala Universitet. Tillgänglig länk:
<http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:uu:diva-127120>

Bryman, Alan (2018). Samhällsvetenskapliga metoder. Tredje upplagan Stockholm: Liber
Christoffersen, Line & Johannessen, Asbjørn (2015). Forskningsmetoder för lärarstudenter. 1. uppl. Lund: Studentlitteratur

Edling, Christofer & Liljeros, Fredrik. (2010). Ett delat samhälle: Makt, intersektionalitet och social skiktning. Stockholm: Liber förlag.

Einarsson, Charlotta. (2003). “Lärares och elevers interaktion i klassrummet”. Tillgänglig länk:
[FULLTEXT01.pdf \(diva-portal.org\)](http://diva-portal.org/FULLTEXT01.pdf)

Elvstrand, Helene. (2015). Att göra delaktighet i skolan, elevers erfarenheter”. Tillgänglig länk:
[FULLTEXT01.pdf \(diva-portal.org\)](http://diva-portal.org/FULLTEXT01.pdf)

Engdahl, Oskar & Larsson, Bengt. (2011). Sociologiska perspektiv: grundläggande begrepp och teorier. Lund: Studentlitteratur.

Evertsson, Marie & Magnusson, Charlotta. (2014). Ojämlighetens dimensioner: uppväxtvillkor, arbete och hälsa i Sverige. Stockholm: Liber förlag.

Hammarén, Nils & Johansson, Thomas. (2009). Identitet. Stockholm: Liber förlag.

Gruber, Sabine. (2009). *När skolan gör skillnad*. Stockholm: Liber.

Jobér, Anna (2015). Social klass i skolan: det kompensatoriska uppdraget. 1. utg. Stockholm: Natur & kultur

Lamont, Michéle & Swidler, Ann. (2014). Methodological Pluralism and the Possibilities and Limits of Interviewing. Tillgänglig länk:
[art3a10.10072fs11133-014-9274-z.pdf \(harvard.edu\)](https://art3a10.10072fs11133-014-9274-z.pdf)

Nilholm, Claes. (2021). Inkludering - vad betyder det?. Skolverket. Länk:
[P03WCPLAR151873 \(skolverket.se\)](https://www.skolverket.se/rapporter-och-statistik/rapporter/inkludering-och-utveckling/inkludering-och-utveckling-2021)

Osman, Ali, Månsson, Niclas & Carlhed Ydhag, Carina. (2020) "Recipe for educational success: A study of successful school performance of students from low social cultural background.". Tillgänglig länk:
https://www.researchgate.net/publication/341461370_Recipe_for_educational_success_a_study_of_successful_school_performance_of_students_from_low_social_cultural_background

Sandell Ring, Anniqa. (2018). Språk, lärande och identitet. Tillgänglig länk:
[P03WCPLAR110918 \(skoverket.se\)](https://www.skolverket.se/rapporter-och-statistik/rapporter/sprak-och-utveckling/sprak-och-utveckling-2018)

Skolverket. (2016). Elevers erfarenheter bidrar till ökad medborgarkompetens. Tillgänglig länk:
[Elevers erfarenheter bidrar till ökad medborgarkompetens - Skolverket](https://www.skolverket.se/rapporter-och-statistik/rapporter/elevers-erfarenheter-bidrar-till-okad-medborgarkompetens)

Skolverket (2018). Analyser av familjebakgrundens betydelse för skolresultaten och skillnader mellan skolor: En kvalitativ studie av utvecklingen över tid i slutet av grundskolan (Rapport 467). Stockholm: Skolverket. Tillgänglig länk::
<https://www.skolverket.se/download/18.6bfaca41169863e6a65d200/1553967875648/pdf3927.pdf>

Skolverket. (2021). Inkluderande undervisning är en förutsättning för lärande i matematik. Tillgänglig länk:
[Inkluderande undervisning är en förutsättning för lärande i matematik - Skolverket](https://www.skolverket.se/rapporter-och-statistik/rapporter/inkluderande-undervisning-ar-en-forutsattning-for-larande-i-matematik)

SOU 1991:60. "Olika men ändå lika". Tillgänglig länk:
<https://lagen.nu/sou/1991:60?attachment=index.pdf&repo=soukb&dir=downloaded>

Vetenskapsrådet. (2017). God forskningssed. Reviderad utgåva (2017). Stockholm: Vetenskapsrådet. Tillgänglig länk:
[God forskningssed - Vetenskapsrådet \(vr.se\)](https://www.vr.se/god-forsknings-sed)

Bilaga A: Intervjuguide

1. Vill du beskriva dig själv kort som lärare? Hur länge har du arbetat på X-skolan? Har du arbetat i andra skolor, och i vilka ämnen? Varför valde du att undervisa i samhällskunskap?
2. Hur anser du att interaktionen ser ut i ditt klassrum? På vilket sätt anser du att elever tar del av varandras erfarenheter och kunskaper?
3. Kan du ge exempel på hur elevernas åsikter, tankar och synvinklar krockar med varandra? Hur hanterar du eventuella konflikter eller meningsskiljaktigheter? När det kommer till diskussioner om samhällsfrågor, till exempel om rättvisa, demokrati, medborgarbildning etc?
4. På vilket sätt tar du hänsyn till elevernas olika erfarenheter i din planering av kommande undervisning?
5. Vilka möjligheter och utmaningar finns det med elevers olika erfarenheter?
6. Upplever du att elevernas sociokulturella bakgrund påverkar deras inflytande och delaktighet? Vilka positiva och negativa aspekter finns det?
7. Hur upplever du motivationen bland dina elever? Tycker du att det finns gemenskap i klassrummet, och hur gör du för att bejaka såväl gemenskap som skillnader?
8. Anser du att eleverna tar med sig en del erfarenheter, normer, perspektiv och åsikter hemifrån in i klassrummet? Hur synliggörs det, och hur hanteras det av dig samt eleverna?
9. Brukar du ta upp diskussioner som är verklighetsrelaterade i undervisningen? Låter du eleverna ta utrymme eller styr du fram diskussionerna, i så fall varför och på vilket sätt?

10. När är det viktigt att diskutera om sociokulturell bakgrund, mångfald, identitet och/eller etnicitet? I vilken/vilka moment brukar du ta upp det? Och vilka utmaningar/möjligheter finns det?
11. Hur arbetar du för att alla elever ska inkluderas och få delaktighet? Tar du andra specifika hänsynstaganden när det gäller att planera undervisningen?
12. Tycker du att du som lärare är med och påverkar dina elevers identitetsutveckling?